

Саприкіна Л. М.

ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ ЕКОЛОГІЧНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО СПОЖИВАННЯ

У статті розглянуто необхідність реструктуризації суб'єктів торговельної діяльності, визначено парадигму екологічно-відповідального споживання на основі посилення загальнодержавного імперативу екологічно-відповідального розвитку торгівлі, проаналізовано економічні механізми реструктуризації підприємств торгівлі, досліджено структуру екологічного капіталу суб'єктів торговельної діяльності.

Ключові слова: суб'єкти торговельної діяльності, екологічно-відповідальний розвиток, парадигма екологічно-відповідального споживання, екологічна інтелектуалізація, екологізація попиту, екологічний капітал

Рис.: 3. *Бібл.:* 16.

Саприкіна Л. М. – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємства, Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського (вул. Щорса, 31, Донецьк, 83050, Україна)

Email: emceva_lyuda@mail.ru

УДК 332.142.6

Сапрыкина Л. Н.

ФОРМИРОВАНИЕ ПАРАДИГМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ОТВЕТСТВЕННОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ

В статье рассмотрена необходимость реструктуризации субъектов торговой деятельности, определена парадигма экологически-ответственного потребления на основе усиления общегосударственного императива экологически-ответственного развития торговли, проанализированы экономические механизмы реструктуризации предприятий торговли, исследована структура экологического капитала субъектов торговой деятельности.

Ключевые слова: субъекты торговой деятельности, экологически-ответственное развитие, парадигма экологически-ответственного потребления, экологическая интеллектуализация, экологизация спроса, экологический капитал

Рис.: 3. *Библ.:* 16.

Сапрыкина Л. Н. – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики предприятия, Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского (ул. Щорса, 31, Донецк, 83050, Украина)

Email: emceva_lyuda@mail.ru

UDC 332.142.6

Saprikina L. N.

FORMATION OF THE PARADIGM OF ECOLOGICALLY RESPONSIBLE CONSUMPTION

The article considers a necessity of restructurisation of subjects of trading activity, identifies a paradigm of ecologically responsible consumption on the basis of strengthening of the general state imperative of ecologically responsible development of trade, analyses economic mechanisms of restructurisation of trading companies, and studies the structure of ecological capital of the subjects of trading activity.

Key words: subjects of trading activity, ecologically responsible development, paradigm of ecologically responsible consumption, ecological intellectualisation, ecologisation of demand, ecological capital

Pic.: 3. *Bibl.:* 16.

Saprikina L. N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics Company, Donetsk National University of Economy and Trade named after M. Tugan-Baranovsky (vul. Shchorsa, 31, Donetsk, 83050, Ukraine)

Email: emceva_lyuda@mail.ru

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України характеризується явищами системної кризи, відсутністю єдиної ідеології і стратегії ринкового реформування [11, с. 224]. Ускладнює ситуацію зростаюча екологічна криза, яка є результатом неефективного використання природних ресурсів. Отже, надзвичайно актуальною залишається проблема пошуку нових шляхів виходу з кризи. Теоретичною базою становлення сталої економіки може стати принципово нова концепція екологічної відповідальності розвитку торгівлі, яка передбачає гармонізацію соціально-економічного життя суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вітчизняними й закордонними вченими проведено багато досліджень з питань соціальної відповідальності торгівлі Н. Ю. Возіянова [3], В. В. Алопій [7], дослідження екологічного імперативу суспільного розвитку – Ю. М. Скалецький [4], методології сталого розвитку національної економіки – О. М. Кулініч [5], торговельних механізмів національного екологічного захисту – Л. Г. Мірошник [6], екологічні

стратегії підприємств – Ю. Є. Петруня [8], аналіз питань екологічної відповідальності бізнесу і методів економічного регулювання екологічних проєктів – Потравний І. М. [10].

У той же час багато науковців під час дослідження аспектів управління торгівлею оминають питання її еколого-економічної ефективності, а проблематиці сталого розвитку суб'єктів торговельної діяльності приділено недостатньо уваги.

Мета дослідження. Розкрити теоретичні основи формування парадигми екологічно-відповідального споживання на основі посилення загальнодержавного імперативу екологічно-відповідального розвитку торгівлі, розробки і впровадження нової методологічної системи екологічно-відповідального виховання й освіти та екологізації попиту.

Викладення основного матеріалу. Торгівля – це сфера, яка незважаючи на кризовий стан економіки та стагнацію багатьох галузей продовжує показувати щорічний приріст. У період з 2000 року темпи зростання обсягів роздрібного товарообороту підприємств скорочувались

лише у 2009 році (79% до 2008 року), в середньому за 12 років темп зростання обсягів роздрібного товарообороту підприємств склав 114,85% [1]. Велике соціальне значення торгівлі підкреслюється кількістю працевлаштованих в цій галузі. За цим показником торгівля посідає одне з провідних місць, адже є одним з найкрупніших в країні роботодавців. У 2011 році в торговельній сфері були працевлаштовані 152,2 тис. осіб (19,9% усіх працевлаштованих громадян України) [2]. Торгівля є соціально-економічною системою, що виконує масштабні завдання, пов'язані з реалізацією, властивих їй функцій: обміну, товарного обігу, зв'язки між галузями народного господарства й регіонами країни, впливу на виробництво та споживання, задоволення потреб, що обумовлює її соціально-економічну роль у суспільстві [3, с. 196].

Кожний громадянин України має право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище, що відповідає міжнародним принципам і нормам. Але сьогодні екологічна ситуація не лише не покращується, а й стрімко погіршується [4, с. 44]. Починаючи з Всесвітнього економічного форуму 1999 році, потім після конференцій ООН у м. Ріо-де-Жанейро у 1992 році та м. Йоганнезбурзі у 2002 році світова наукова спільнота починає обговорення проблем сталого розвитку. Реакцією на усвідомлення екологічної загрози було створення у різних країнах світу державних структур, пов'язаних з охороною природи. В світі швидкий розвиток набула законодавча діяльність, пов'язана з прийняттям законів та актів, регламентуючих норми, процедури природокористування. За період 20 років деяким розвиненим країнам удалося домогтися певної екологічної стабілізації, однак якісного поліпшення стану природних ресурсів не відбулося. Це пояснюється тим, що не встигла змінитися загальна ідеологія розвитку держав, яка на перше місце ставить інтереси економіки: максимальне нарощування темпів виробництва, широке використання досягнень науково-технічного прогресу, з метою більше повного задоволення потреб людства. Значно гіршими є умови формування сталого розвитку економіки України [5; 12–15].

Видатний український дослідник проблем сталого розвитку економіки Л. Г. Мельник виділяє велике значення впливу торгівлі на стан екосистеми країни [6, с. 390]. Ми згодні з цим твердженням та вважаємо за необхідність додати, що торгівля має бути стимулятором реструктуризації інших, більш інерційних галузей економіки [16, с. 47]. Однак процеси торговельного обміну та проблеми збереження довкілля розглядаються окремо, так, немов між ними зовсім не має функціонального зв'язку. Насамперед торговельні процеси відіграють активну роль економічного регулятора у сфері екологічної діяльності, а самі процеси торгівлі спричиняють істотний вплив на довкілля [6, с. 391].

Зараз екологічно і соціально відповідальне підприємство означає [10, с. 180]:

- вихід бізнесу з мінімальних рамок самозабезпечення і вклад власних ресурсів в довгостроковий розвиток внутрішнього і зовнішнього середовища;
- реалізація заходів екологічної і соціальної спрямованості – збереження добре оплачуваних робочих

місць, виробництво якісних товарів і послуг, охорона довкілля, чесна ділова поведінка;

- врахування громадських очікувань, що змінюються, у відношенні не лише своєї продукції і підвищення прибутковості, але і своєї участі у формуванні національної і регіональної економіки.

Велике соціальне значення торгівлі обумовлює її соціальну відповідальність перед суспільством, а зростаюча екологічна криза – ще й екологічну відповідальність. На нашу думку, необхідно сформулювати поняття екологічно-відповідального розвитку торгівлі, який розкриває зміст реструктуризації суб'єктів торговельної діяльності, а також сформулювати головні принципи, на яких повинні ґрунтуватися ці зміни. Отже, екологічно-відповідальний розвиток торгівлі – це необоротна, спрямована, закономірна зміна інтелектуального і матеріального капіталів суб'єктів торговельної діяльності, що приносить економічні вигоди та не спричиняє негативних екологічних наслідків. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта.

Важливим є той факт, що основою фінансово-економічного розвитку та стабілізації економічної діяльності суб'єктів торговельної діяльності за наявності конкуренції є збереження фінансової незалежності, яку забезпечує позитивний фінансовий результат – прибуток. А отже завдання екологічно-відповідального розвитку збиткових суб'єктів торговельної діяльності залишається зовсім не вирішеним.

Під час реструктуризації суб'єктам торговельної діяльності бажано дотримуватись наступних принципів екологічно-відповідального розвитку торгівлі: економічна ефективність; екологічна безпека; екологічна інтелектуалізація всіх елементів ринкового середовища (споживачів, виробників та всіх суб'єктів торговельної діяльності); екологізація попиту – як динамічної характеристики ставлення споживачів – суб'єктів попиту до пріоритетності певних властивостей товарів [8, с. 187].

Кожен із запропонованих вище принципів потребує детальнішого розгляду. Звичайно, для суб'єктів торговельної діяльності основним критерієм, який визначає, чи будуть вони залучені до цього процесу, на сьогодні лишається економічна вигідність. Торговельна діяльність повинна приносити підприємству відчутний економічний ефект.

Для того, щоб запровадити екологічно-відповідальний розвиток торгівлі, необхідно залучати до цього процесу всі зацікавлені сторони – тобто досягти взаємодії екологічних інтересів всіх елементів ринкового середовища.

Передумовою залучення споживачів у процес відповідального споживання має стати їх навчання та інформування. Частково це може здійснюватися через різні програми та тренінги, частково – за рахунок сертифікації та екологічного маркування, частково – за допомогою спеціально створених організацій, які просували б відповідну продукцію. Усе це повинно стати основою екологізації попиту (формування попиту у споживачів на продукцію, яка є екологічно нешкідливою для довкілля як під час виготовлення і використання, так і в разі її утилізації) та в цілому

формування парадигми екологічно-відповідального споживання.

Таким чином, **парадигма екологічно-відповідального споживання** – це система методологічних і аксіологічних установок, форм, уявлень і цінностей реформування поняття споживання, які відображають його зміну при переході до концепції сталої економіки, та поділяють всі члени ринкового середовища, тобто суб'єкти торговельної діяльності, товаровиробники і споживачі заради досягнення ідеального екологічно-відповідального, ощадливого по відношенню до навколишнього середовища поняття споживання.

Формування парадигми екологічно-відповідального споживання в Україні повинно пройти три етапи. По-перше, спочатку необхідно посилити загальнодержавний імператив екологічно-відповідального розвитку торгівлі, а саме контроль дотримання державної екологічної політики як на регіональному рівні, так і на рівні членів ринкового середовища; слідкувати за сумлінним виконанням існуючих нормативно-законодавчих розпоряджень і постанов та розробити нові для забезпечення впровадження концепції сталого розвитку торгівлі; розробити екологічно-відповідальні стандарти і нормативи розвитку торгівлі. По-друге, сприятиме переходу до екологічно-відповідального споживання розробка нової методологічної системи екологічно-відповідального виховання, освіти, формування екологічно-відповідальних звичок у населення та спілкування у екологічно-відповідальному оточенні.

Таким чином, укріплення загальнодержавного імперативу екологічно-відповідального розвитку торгівлі повинно створити фундамент для сталого розвитку торгівлі, а розробка і впровадження нової методологічної системи екологічно-відповідального виховання і освіти нації основи створить умови для поступового формування екологічно-відповідальної свідомості та звичок у населення. Також відповідальне споживання полягає не тільки в розумному використанні природних ресурсів, але й в формуванні певної екологічної культури поведінки особистості, родини, нації.

Виконання завдань першого і другого етапів створить передумови для реалізації третього етапу формування парадигми екологічно-відповідального споживання – розробки економічних механізмів реструктуризації підприємств торгівлі на основі екологічно-відповідального роз-

витку. Взагалі, економічні механізми складаються з цілого ряду інструментів впливу на матеріальні інтереси суб'єктів управління.

Одним з важливих методів економічного управління є фінансування, тобто надання грошових коштів на чітко визначені заходи. Створення екологічного фонду на підприємстві також є одним з економічних методів управління. В екологічний фонд надходять платежі як відсоток від обсягу реалізації неекологічних товарів або товарів у штучному пакуванні. А потім ці кошти використовуються на вирішення екологічних завдань підприємства, в тому числі екологічне страхування.

Важливим економічним методом управління є правильне застосування матеріального стимулювання – забезпечення зацікавленості, вигідності для підприємства та його працівників екологічно-відповідальної діяльності. При цьому передбачається застосування не лише заохочувальних заходів, але й покарань (рис. 1).

До заохочувальних заходів належать: встановлення податкових пільг; звільнення від оподаткування екологічних фондів та природоохоронного майна; застосування заохочувальних цін та надвишок на екологічно чисту продукцію; застосування пільгового кредитування підприємств, які ефективно здійснюють охорону навколишнього природного середовища (зниження процента за кредит або безпроцентне кредитування); запровадження спеціального додаткового оподаткування екологічно шкідливої продукції та продукції, що випускається із застосуванням екологічно небезпечних технологій; штрафи за екологічні правопорушення [9].

Після реструктуризації та переходу до екологічно-відповідального розвитку суб'єкти торговельної діяльності збільшують свій сукупний капітал за рахунок зростання частки його екологічного капіталу. Під екологічним капіталом слід розуміти загальну вартість коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування екологічно-відповідального статусу суб'єктів торговельної діяльності.

Таким чином, екологічний капітал – це умовна складова вартості підприємства, яка складається з оцінки шкідливості дій або протидій охорони навколишнього середовища та впливає на рентабельності сукупного капіталу і співвідношення прибутковості й ризику в процесі розвитку підприємства (рис. 2).

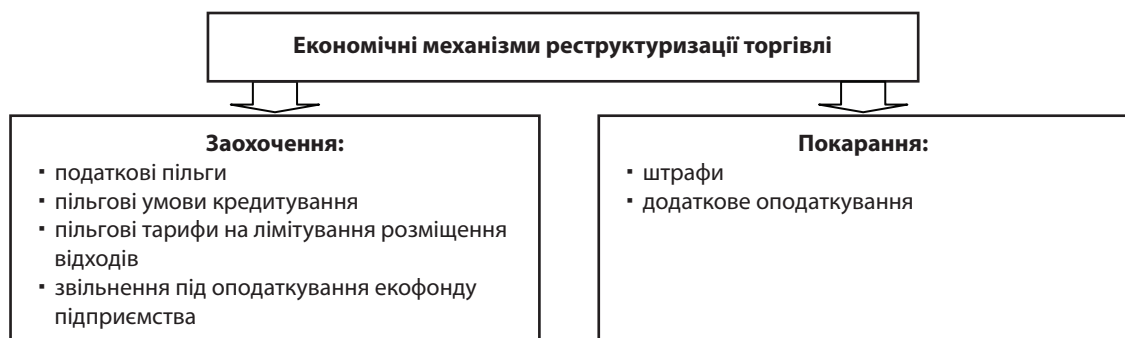

Рис. 1. Економічні механізми реструктуризації підприємств торгівлі на основі екологічно-відповідального розвитку

Рис. 2. Структура екологічного капіталу суб'єктів торговельної діяльності

Для збільшення екологічного капіталу суб'єкти торговельної діяльності самостійно формують асортимент товарів з точки зору його екологічності і шкідливості по відношенню до довкілля.

Таким чином, графічне представлення схеми формування парадигми екологічно-відповідального споживання, що складається з трьох етапів, при чому ефективність кожного етапу залежить від повноти виконання і результативності попереднього етапу, представлено на рис. 3.

Спрогнозувати, скільки часу потрібно на виконання кожного з етапів формування парадигми екологічно-відповідального споживання вкрай складно.

Висновки. Отже укріплення загальнодержавного імперативу екологічно-відповідального розвитку тор-

гівлі повинно створити сприятливі умови для розробки і впровадження нової методологічної системи екологічно-відповідального виховання і освіти, тобто поступового формування екологічно-відповідальної свідомості та звичок у населення. Суворий контроль виконання економічних механізмів реструктуризації підприємств торгівлі на основі екологічно-відповідального розвитку завершить формування парадигми екологічно-відповідального споживання.

В подальших наукових дослідженнях планується дослідити методологію оцінки й використання екологічного капіталу суб'єктів торговельної діяльності й вплив чинників на забезпечення потенціалу сталості розвитку торгівлі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородин А. И. Методологические основы эколого-экономики. Матеріали Державного комітету статистики України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Верхоглядова Н. І., Шостак Р. С., Роль і значення торгівлі для розвитку національного господарства України // Ефективна економіка. – № 7. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1272>
3. Возіянова Н. Ю. Проблемні аспекти розвитку інституту соціальної відповідальності у внутрішній торгівлі // Вісник ДонНУЕТ. – 2012. – № 3(55). – С. 195 – 207.
4. Скалецький Ю. М. Екологічний імператив як пріоритет суспільного розвитку України / Ю. М. Скалецький, Л. Д. Яценко // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 1(18). – С. 44 – 48.

REFERENCES

- Borodin, A. I. «Metodologicheskie osnovy ekologo-Dzhyhyrei, V. S.Ekologhiia ta okhorona navkolyshnyoho pryrodnoho seredovyshcha [Ecology and environmental protection]. Kyiv: Znannia, 2006.
- Lysenko, Yu., and Sadekov, A. «Ekolohichniy pidkhdid do upravlinnia pidpriemstvom: problemy i perspektyvy» [The ecological approach to management: problems and prospects.]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1 (2003): 33–40.
- M Kulnich, O. «Stalyi rozvytok natsionalnoi ekonomiky iak oznaka tsyvilizatsiinykh protsesiv KhKhI stolittia» [Sustainable development of the national economy as a sign of civilization processes XXI century.]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1(27) (2012): 25–31.
- Melnyk, L. H.Osnovy ekolohii. *Ekolohichna ekonomika ta upravlinnia pryrodokorystuvanniam* [Fundamentals of Ecology.

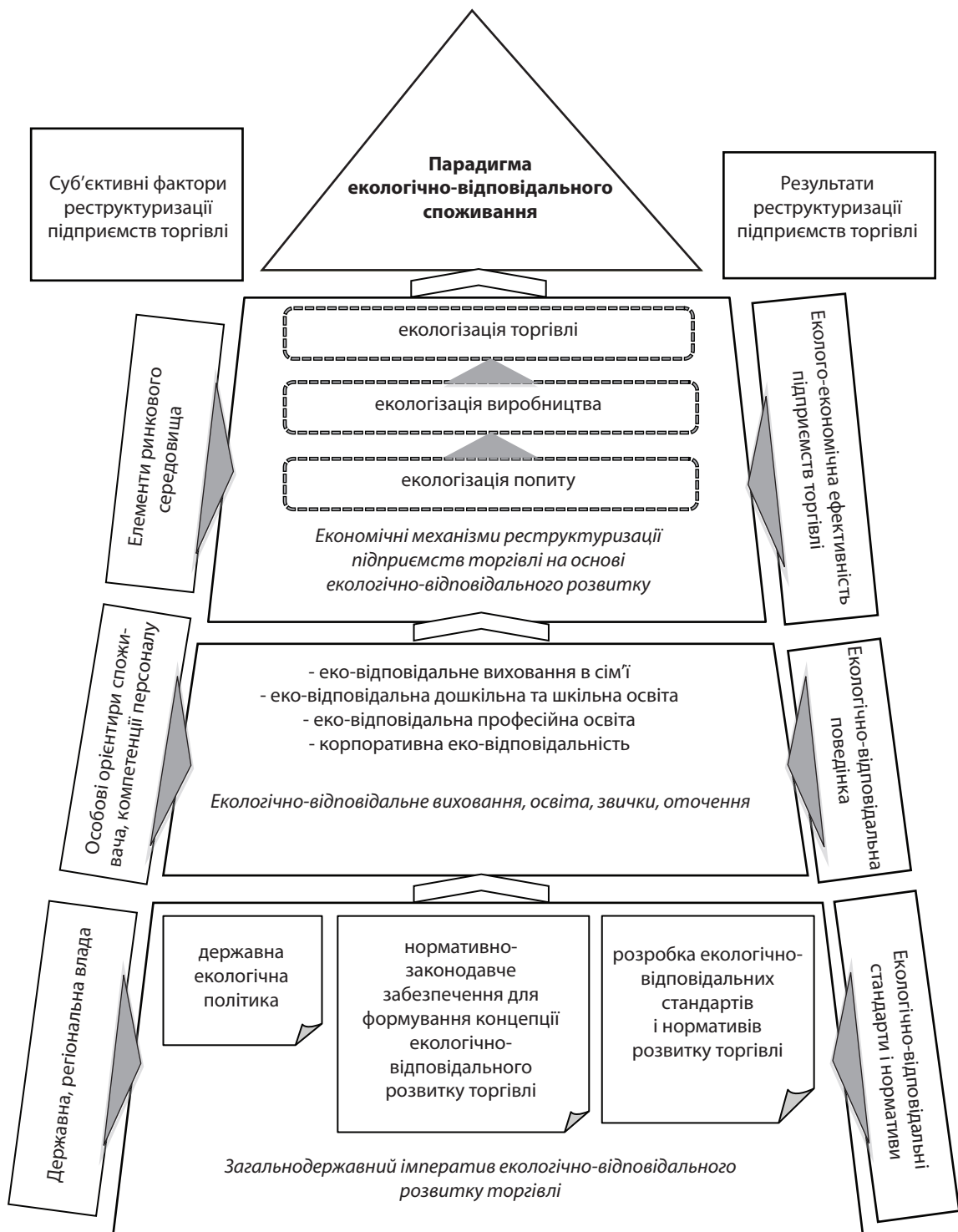

Рис. 3. Структурна схема формування парадигми екологічно-відповідального споживання

5. Кулініч О. М. Сталий розвиток національної економіки як ознака цивілізаційних процесів XXI століття / О. М. Кулініч // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1(27). – С. 25 – 31.
6. Мельник Л. Г. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: підручник / Л. Г. Мельник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 759 с.
7. Развитие внутренней торговли: Украина, Россия, Беларусь : монография / под ред. А. А. Шубина, А. А. Садекова. – Донецк : ДонНУЭТ, 2009. – 550 с.
8. Петруня Ю. Є., Петруня В. Ю. Маркетингові екологічні стратегії підприємств / Ю. Є. Петруня, В. Ю. Петруня // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 4. – С. 185 – 190.
9. Екологія та охорона навколишнього природного середовища [Текст] : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Джигирей. – 4-те вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2006. – 319 с.
10. Потравный И. Н. Экологическая ответственность бизнеса как элемент государственно-частного партнерства // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – Т. 1. – С. 179 – 187.
11. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2012. – 534 с.
12. Прадун В. Економіко-екологічні проблеми сталого розвитку АПР Крим // Економіка України. – 2001. – № 5. – С. 68 – 73.
13. Стадницький Ю. Сталий розвиток гірських районів: проблеми та шляхи досягнення // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 144 – 151.
14. Лисенко Ю. Екологічний підхід до управління підприємством: проблеми і перспективи / Лисенко Ю., Садеков А. // Економіка України. – 2003. – № 1. – С. 33 – 40.
15. Веклич О. «Экологическая цена» экономического роста Украины // Економіка України. – 2012. – № 2. – С. 38 – 45.
16. Потребительский рынок: проблемы инновационного развития : монография. – Ростов н/Д: ИПО ПИ ЮФУ, 2012. – 160 с.
- Environmental economics and environmental management.]. Sumy: Universytetska knyha, 2007.
- Materialy Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy. <http://ukrstat.gov.ua/>.
- Novikova, O. F., Amosha, O. I., and Antoniuk, V. P. Stalyi rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialni aspekty [Sustainable industrial region: social aspects.]. Donetsk: NAN Ukrainy, In-t ekonomiky promyslovosti., 2012.
- Petrunia, Yu. IE., and Petrunia, V. Yu. «Marketynhovi ekolohichni stratehii pidpriemstv» [Environmental marketing strategy]. Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, no. 4 (2007): 185–190.
- Potravnyi, Y. N. «Ekolohycheskaia otvetstvennost byznesa kak element hosudarstvenno-chastnoho partnerstva» [Environmental Responsibility as part of public-private partnerships]. Marketynh i menedzhment innovatsii vol. 1, no. 3 (2011): 179–187.
- Pradun, V. «Ekonomiko-ekolohichni problemy staloho rozvytku APR Krym» [Economic and environmental issues of sustainable development APR Crimea.]. Ekonomika Ukrainy, no. 5 (2001): 68–73.
- Potrebitylskiy rynek: problemy innovatsionnogo razvitiia [Consumer market: problems of innovative development]. Rostov n/D: IPO PI YuFU, 2012.
- Razvitie vnutrenney torgovli: Ukraina, Rossiia, Belarus [The development of internal trade: Ukraine, Russia, Belarus]. Donetsk: DonNUET, 2009.
- Stadnytskyi, Yu. «Stalyi rozvytok hirs'kykh raioniv: problemy ta shliakhy dosiahnennia» [Sustainable development of mountain areas: problems and achievements]. Rehionalna ekonomika, no. 2 (2002): 144–151.
- Skaletskyi, Yu. M., and Yatsenko, L. D. «Ekolohichni imperatyv iak priorytet suspilnoho rozvytku Ukrainy» [The ecological imperative as a priority social development of Ukraine]. Stratehichni priorytety, no. 1(18) (2011): 44–48.
- Verkhohliadova, N. I., and Shostak, R. S. «Rol i znachennia torhivli dlia rozvytku natsionalnoho hospodarstva Ukrainy» [The role and importance of trade for development of the national economy of Ukraine.]. <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1272>.
- Veklych, O. «Ekolohycheskaia tsena» ekonomycheskoho rosta Ukrainy ["Ecological price" of economic growth in Ukraine.]. Ekonomika Ukrainy, no. 2 (2012): 38–45.
- Vozianova, N. Yu. «Problemni aspekty rozvytku instytutu sotsialnoi vidpovidalnosti u vnutrishnii torhivli» [Problematic aspects of the institute social responsibility in domestic trade.]. Visnyk DonNUET, no. 3(55) (2012): 195–207.